

תחביב הצפרות

מאת שלומית ליפשיץ.

למה צפרות?

ציפורים עוררו את תשומת לב האדם מאז ימי קדם. חיבתו של האדם לציפורים מיוחסת לצבעיהן היפים, לשירתן הערבה ולכושר מעופן הקליל והחופשי – מעוף המעורר את הדמיון ומעלה שאיפות כמוסות. לא בכדי 'דרור' הוא שם נרדף לחופש ולחירות בנוסף להיותו שם של ציפור ו'ציפור נפש' הוא ביטוי הוא לדבר היקר מכל. החיבה לציפורים חרגה זה מכבר מגידולן בכלוב אל מקומות חיונת, והיא מתמקדת יותר ויותר בהכרת אורחות חייהן בטבע.

מתי התחיל?

תחביב הצפרות (אורניתולוגיה) החל במאה ה-19 באנגליה שנשארה עד היום המובילה בתחום. תחביב זה התפשט גם לארצות אחרות במערב אירופה, בעיקר להולנד, שוודיה, לגרמניה, שווייץ וכן לארצות הברית. התהליך קבל תאוצה במאה ה-20 בארצות רבות נוספות.

איך התחיל בארץ?

בארץ החלה הפעילות האורניתולוגית בשנת 1931 והיא קשורה לשמו של **יהושע מרגולין** מיסד המכון הביולוגי פדגוגי בתל אביב (שלימים צמחה ממנו אוניברסיטת תל אביב). הנתונים הראשונים על אוכלוסיית הציפורים בארץ התקבלו מתצפיות של חוג צפרים שהוקם בירושלים מקרב הפקידות הבריטית בראשותו של Hardy. לאחר הקמת רשות הטבע הגנים בשנת 1964 התחילו להיאסף נתונים כמותיים על העופות בארץ. מהתחלת פעילות שמירת הטבע בארץ בתחילת שנות החמישים היה נושא הצפרות מרכיב משמעותי בפעילויות הכרת ושמירת הטבע, שכן **אמוץ זהבי**, שיסד את החברה להגנת הטבע בהשראת **פרופסור היינריך מנלדסון** יחד עם **עזריה אלון**, היה, מגיל צעיר מאד אורניתולוג נלהב וחוקר ציפורים. חוגי צפרות היו חלק בלתי נפרד מהפעילות של החברה להגנת הטבע במשך שנים רבות ויצרו גוף גדול של צפרים חובבים בקרב הציבור בישראל. זכורים לטוב חוגי הצפרות של **שלום זוארץ** ושל **יוסי לב-ארי**. נושא הצפרות בארץ קבל תנופה בשנות השבעים כתוצאה מכך שאז תורגם לראשונה מגדיר הציפורים של הייצל פיטר ופרסלאו מאנגלית לעברית על ידי **ברוריה גל**, בהוצאת הקיבוץ המאוחד. ברוריה עסקה רבות בחינוך לצפרות והייתה מבין המטבעים הפעילים הראשונים בישראל ואף רכזה את מרכז הטיבוע במסגרת החברה להגנת הטבע. כתוצאה קם בארץ דור של צפרים צעירים, ידענים נמרצים ונלהבים, שרבים מהם נשארו עד היום מובילים בתחום, יחד עם הדורות שקמו אחריהם. מרכז הדורסים שהוקם אז על ידי **יוסי לשם** שהפך בהמשך **למרכז הצפרות של החברה להגנת הטבע** חינוך צפרים צעירים רבים ומוביל פעולות רבות בתחום. הדגם שיצרו אמוץ זהבי ויוסי לשם – של הצפר- החוקר-המחנך הוא הדגם שלפיו פועלים רוב מרכזי הצפרות בישראל.

פרופ' אמוץ זהבי מדריך פעילות צפרות בחצבה

צילום: שלומית ליפשיץ

איך לומדים את הנושא?

הצפרים בארץ ובעולם נעזרים רבות בספרים ובאמצעי התקשורת ללמידה ולהעברת מידע.

אלפי אתרי אינטרנט עוסקים בציפורים ובכל הקשור בהן, יוצאים לאור יותר מ 300 עיתונים מקצועיים ובהם מתפרסמים עשרות אלפי מאמרים בשנה שעוסקים בעופות, כמו גם עשרות ספרים שמודפסים מידי שנה. גם בישראל יצאו מספר ספרים מועילים בתחום בראש ובראשונה הכרך השישי של האנציקלופדיה 'החי והצומח בארץ ישראל' שנכתב ונערך על ידי ד"ר **עוזי פז**, ומכיל מידע רב ועשיר. בנוסף, בהמשך מגדיר הראשון שתורגם בשנות 1975, יצא לאור מגדיר נוסף בעברית בהוצאת מודן, בשנת 2003, שתורגם מאנגלית והותאם לישראל על ידי צוות מרכז הצפרות הישראלי.

בארץ "ניפגשים" צפרים רבים ומעבירים מידע **ב'פורום הצפרות'** של פורטל "תפוז", וכן בפייסבוק **'צפרים וצפרות'** ובפורטל של **מרכז הצפרות הישראלי** www.birds.org.il השייך לחברה להגנת הטבע בו מתפרסמות כתבות רבות, שם גם מדווחים צפרים רבים על תצפיותיהם.

בנוסף להעברת המידע והשיתוף הוירטואלי – ישנם אנשים רבים שיוצאים לשטח לצפות, לעתים לצלם במסגרות פרטיות ובמסגרות של חוגי צפרות ופעילות הדרכה של **מועדון הצפרות הישראלי**, של מכון אבשלום, של **מרכז צפרות הפזורים** בכל הארץ ושל אנשים פרטיים.

כמה צפרים יש בעולם?

מיליוני צפרים פעילים היום בעולם. המספרים המשוערים נעים בין כשלושה מיליון ועד **עשרות** מיליונים. אחת ההערכות, שיתכן והיא מופרזת, גורסת שבארה"ב לבדה יש כיום כ 46 מליון צפרים המהווים שיטת המאכלוסייה! באנגליה מדובר על מעל למיליון איש המהווים כ שני אחוז מהאוכלוסייה!

האם תורמים הצפרים למדע?

תרומת חובבי הצפרים לחקר המדעי של הציפורים גדולה מאד ודומה שאין תחום מדעי נוסף שבו תרומת החובבים לקידומו היא כה רבה. תרומת הצפרים- נעשית הן במישור היומיומי- דיווחים על תצפיות בציפורים המתווספים למאגרי ידע, השתתפות בהתנדבות במחקרים כגון טבוע ציפורים ומעקבים והן בהשתתפות בסקרי ציפורים. בארץ נעשים סקרים על ידי רשות הטבע והגנים- כגון ספירת דיות, ספירת קורמורנים, וספירת עופות מים שנתית. כמו כן משתתפים צפרים מכל הארץ בספירת הציפורים בחצרות המתקיים בחל משנת 2006 בניהול 'המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית' בשיתוף החברה להגנת הטבע. ספירה זו מבוססת לחלוטין על צפרים חובבים. מידע בכתובת: <https://www.teva.org.il/birdscount>

האם לתחביב הצפרות יש משמעות כלכלית?

לתחביב הצפרות היבטים שונים – ביניהם הצבת מתקנים למשיכת ציפורים לגינה, תצפית בציפורים בחצר ובקרבת הבית, השתתפות בחוגי צפרים ובקבוצות שעוסקות בטיבוע ציפורים – ועד תיירות ציפורים בכל רחבי העולם. תחום תיירות הציפורים תופס נתח משמעותי בשוק הכלכלי בעיקר – סיורים לארצות אקזוטיות וסיורים לשמורות טבע בהן ניתן לצפות בציפורים לדוגמה אגמון החולה בצפון הארץ. שוק מתקני האכלה והקיבון לציפורים הוא שוק משמעותי במדינות רבות באירופה ובארה"ב ושוק האמצעים האופטיים בעיקר - משקפות וטלסקופים אף הוא מגלגל כסף רב. יריד הצפרות ב רוטלנד ווטרס **Rutland Waters Birdfair** המתקיים מידי שנה באזור לסטר שבאנגליה ממחיש את העוצמה הכלכלית האדירה שיש לשוק הצפרות: במשך שלושת ימי היריד מבקרים בו בממוצע 25 אלף איש ליום! מציגים בו מרכזי צפרות מכל העולם, העוסקים בתיירות ציפורים, באמנות ציפורים, בציוד אופטי, בספרות, בציוד למשיכת ציפורים לגינות ועוד

פינת האכלה אופיינית בחצר באנגליה

צילום: שלומית ליפשיץ

מתקני קינון והאכלה ביריד הצפרות של רוטלנד ווטर्स

צילום: שלומית ליפשיץ

ציוד מספרות מיקצועית ביריד הצפרות של רוטלנד ווטर्स

צילום: הרי ליפשיץ

האם לצפרים יש שפה מיוחדת?

כמו כל תחביב גם בתחום הצפרות נוצרו ביטויים השגורים בפי הצפרים. ביניהם ה'ג'יז' Jizz שהוא התשובה לשאלה "איך ידעת לזהות את הציפור הזו שחלפה כל כך מהר וכל כך גבוה?" ומשמעותו – הצורה הכללית והתנהגות של הציפור המהווים סימני זיהוי שלה.

ביטוי נוסף הוא ה"רשימת הציפורים" **Bird Checklists**. לדוגמה, רשימות

ציפורי ישראל בקישור <https://www.yarbirds.org.il/inner/39>

כשצפרים פוגשים זה את זה הם רוצים לדעת – כמה מינים ראית ואיזה מינים ראית? אם לא רשמת רשימת מינים או לא הבאת לך מראש רשימת מינים

שסימנת לידן מי ראית ומי לא –הרי שאינך צפר רציני!

ביטוי נוסף הנאמר על ידי הצפרים על רעיהם, לעיתים בנימת זלזול מסוימת, שיתכן ומסתירה קנאה, הוא 'טוויצ'ר'. כינוי זה מתאר את אותם צפרים נלהבים, שכל כך להוטים לסמן לעצמם את מירב הציפורים ברשימה, עד שירוצו למקומות הכי נידחים כדי לראות ולסמן ציפורים נדירות. צפרים אלה, המתמחים בזיהוי ציפורים, רובם המכריע הם גברים. צפרי הטוויצ'יניג **Twitching** הם אלה שבזכותם גדלה משנה לשנה רשימת מיני הציפורים שנצפו בישראל. אם בשנת 2005 עמד המספר על 530 מינים הרי שהיום המספר הוא 540 ובדאי כבר אינו מעודכן.

איך אפשר להצטרף פעילות צפרות בארץ?

כיום פעילים בארץ – מספר חוגי צפרות ופעילויות של מועדון הצפרות הישראלי ושל מרכז צפרות. מידע בטבלה בהמשך:

הדרכת צפרות ע"י עמיר בלבן מהתחנה לחקר ציפורי ירושלים

צילום: שלומית ליפשיץ

מידע על מרכזי הצפרות

כתובת אתר אינטרנט	דוא"ל	שם המרכז	מס
http://www.yardbirds.org.il מידע על סיורים בקיבוץ	shlomitlif@gmail.com	המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית	1
/http://www.birdwatching.org.il	dglasner@kfar-ruppim.org.il	מרכז הצפרות 'מקור החסידה' בעמקים	2
www.birds.org.il	ioc@netvision.net.il	מרכז הצפרות הישראלי	3
www.birds.org.il	yleshem@post.tau.ac.il	המרכז הבינ"ל לחקר נדידת הציפורים	4
/ http://www.eilatbirds.com	noamw@spni.org.il או ibrce@eilatcity.co.il	מרכז הצפרות באילת	5
https://www.birds.org.il/he/birding-centers.aspx בכתובת זו תמצאו מידע על מרכזי צפרות נוספים בכל הארץ	ibrce@netvision.net.il	התחנה לחקר ציפורי ירושלים	6
	arava_shmirateva@arava.co.il	ב"ס שדה חצבה	7
	lotan-programs@lotan.ardom.co.il	מרכז הצפרות קיבוץ לוטן	8
		אגמון החולה	9
		אגמון חפר	10
http://gamla.golan.org.il/		מושבת קינון הדורסים בגמלא	10
/http://www.ramat-hanadiv.org.il	saleit@ramathanadiv.org.il	פרויקט פורשים כנף ברמת הנדיב	11
http://campusteva.tau.ac.i /l	Teva@tauex.tau.ac.il	קמפוסטבע הגן הזואולוגי של אונ"א	12

גני חיות וחי בר

1. ספארי ברמת גן טלפון: 03 6313531 לבקש חינוך והדרכה
2. גן החיות התנ"כי בירושלים: סיגלית ממחלקת השיעור טלפון 02 6750125 .
3. קמפוס טבע ברמת אביב: הגן הזואולוגי של אוניברסיטת תל אביב
: http://campusteva.tau.ac.il/ . טלפון 03 6405148
או אי מייל: Teval@post.tau.ac.il
4. גן החיות "גן האם" בחיפה: 04-8372886
5. חי-בר כרמל: 04 9841750/2 אתר אינטרנט: <http://www.parks.org.il/>
6. חי-בר יטבתה: 08 6376018 אתר אינטרנט: כנ"ל
7. רמת הנדיב: 04 6397726 אתר אינטרנט: <http://www.ramat-hanadiv.org.il/>
8. בית-אוסישקין: קיבוץ דן טלפון: 04 6941704 .
9. בית שטורמן: עין חרוד טלפון: 04 6531605
10. מוזיאון לטבע בירושלים: טלפון: 02 5631116
11. מוזיאון האדם והחי ברמת גן – 03 6315010
12. מוזיאון האדם והסביבה בפתח תקווה – טלפקס 03 9245708 03 9219201

מקורות מידע ואתרים נוספים:

1. אלון, עזריה – עורך, פז, עוזי, 1986, האנציקלופדיה החי והצומח בא"י, כרך 6 הוצ' החברה להגנת הטבע ומשרד הביטחון.
2. טל, אלון. 2006, הסביבה בישראל, הוצאת הקבוץ המאוחד, תל אביב.
3. Moss, Stephen, 2005, Everything you always wanted to know about birds but were afraid to ask!
Christopher Helm publisher, London
4. אתר האגודה האנגלית לצפרות: [/http://www.rspb.org.uk](http://www.rspb.org.uk)
5. אתר המעבדה לצפרות של אונ' קורנל בארה"ב: [/http://www.birds.cornell.edu](http://www.birds.cornell.edu)
6. הגדרת הצפרות בויקיפדיה: <http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A6%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%AA>

ליקטה וערכה שלומית ליפשיץ: shlompof@netvision.net.il
תודות על הסיוע בעריכה לדורות להב

לאתר המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית
<http://www.yarbirds.org.il/>

פורסם לראשונה ב 6.11.2011
עודכן ב 8.10.2018